

**Jan Gurba, Jerzy Danielewicz,
Ryszard Orłowski**

**Problematyka historyczna w
"Annales UMCS"**

Rocznik Lubelski 1, 279-287

1958

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kalski (Biłgoraj) oraz K. Jańczykowski (Chełm). Popularyzacją historii regionalnej z dobrym skutkiem zajmują się m. in. L. Klimecki (Łuków), M. Pieszko (Zamość), J. Lulek (Lubartów), K. Skaruch (Lubartów).

Pobieżny ten rzut oka na środowisko naukowe historyków lubelskich skłania raczej do wniosków optymistycznych. Mimo okoliczności, nie zawsze jeszcze sprzyjających pracy, wynikających ze szczupłości kadry naukowej i braków w zasobach bibliotecznych, daje się zauważyć postępującą prężność ośrodka. Po stronie „aktywów” można zwłaszcza zapisać duże osiągnięcia edytorskie i dobrze rozwijającą się wymianę osiągnięć badawczych z zagranicą. Okoliczność ta podkreślana była na Ogólnopolskiej Konferencji Redaktorów Wydawnictw Uniwersyteckich w Lublinie (1956).

Wzrasta zainteresowanie historią nie tylko w Lublinie, ale i na prowincji. Prace historyków znajdują coraz częściej poparcie władz miejscowych, czego dowodem jest subwencjonowanie monografii historycznych, lokalnych pism i wydawnictw (Lublin, Łuków). Dzięki temu m. in. zacieśniają się kontakty środowiska uniwersyteckiego z terenem, z pożytkiem dla obydwu stron.

Zamierzone zaś reaktywowanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie stanie się niewątpliwie dobrą okazją do rozwinięcia działalności lubelskich historyków.

Duże nadzieje na rozszerzenie badań historycznych i ożywienie akcji wydawniczej wiążą się z ogólnokrajowymi przygotowaniem do obchodu Tysiąclecia Polski. Dzięki pomocy finansowej Prezydium Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej oraz Komitetu Frontu Jedności Narodowej historycy lubelscy przygotowują kilka zespołowych wydawnictw, poświęconych przeszłości Lubelszczyzny. Zaawansowane są już prace nad monografią historyczną Lublina, studium: z dziejów miast, tradycji walk wyzwoleńczych chłopów, przeszłości szkolnictwa i oświaty oraz udziału Lublina i Lubelskiego w ruchu oporu w okresie okupacji hitlerowskiej.

Ryszard Orłowski

PROBLEMATYKA HISTORYCZNA W „ANNALES UMCS“

Roczniki UMCS powstały w 1946 r. jako naukowy organ Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, pierwszej wyższej uczelni Polski Ludowej¹.

Na łamach tego pisma, publikowano prace i artykuły różnych dyscyplin naukowych wykonane przez pracowników nauki lub dyplomantów uczelni. W zasadzie ogłaszano tutaj oryginalne prace badawcze, które doczekały się recenzji specjalistycznych w czasopismach krajowych i zagranicznych. Oceny zaś generalnej wydawnictwa dokonała Krajowa Konferencja Redaktorów Naukowych Wydawnictw Uniwersyteckich².

¹ J. Strawińska, Wymiana wydawnictw Uniwersytetu MCS, „Nauka Polska”, 1954, II, nr 3, s. 2. — Z. Raabe, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, „Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie”, Lublin 1954, s. 41—49.

² R. Orłowski, Osiągnięcia Annales UMCS, „Kamena”, 1956, XXIII, nr 6, s. 34—36. — E. Gruszecki, J. Ziemiński, Krajowa Konferencja Redaktorów Naukowych Wydawnictw Uniwersyteckich, „Życie Szkoły Wyższej”, 1956, nr 7—8, s. 70—71.

Annales UMCS wydawane są w ramach 9 sekcji poświęconych poszczególnym dziedzinom nauki. Prace o tematyce historycznej przede wszystkim umieszczone są w sekcji F (Humaniora) oraz rozproszone są po innych sekcjach wydawnictwa. Należy dodać, że prace z tej dziedziny w innych sekcjach nie zawsze są powiązane z zamierzonymi celami badawczymi o charakterze ściśle historycznym.

Niniejszy przegląd, ze względu na ograniczoną dystrybucję Annales na rynku krajowym, ma na celu poinformowanie o produkcji historycznej Uniwersytetu MCS w Lublinie³. Prace te obejmują szeroki zakres chronologiczny od starożytności do czasów najnowszych.

Przeгляд ten podano w trzech zasadniczych działach. Pierwszy obejmuje prace z zakresu historii starożytnej i wczesnośredniowiecznej Polski, drugi z dziedziny historii społeczno-gospodarczej, ostatni zaś zawiera prace z historii politycznej i myśli społecznej. W obrębie poszczególnych działów zastosowano układ chronologiczny.

Katedra Archeologii Polski UMCS utworzona w 1945 r. rozpoczęła od samych początków swej działalności prowadzenie prac badawczych na obszarze Lubelskiego (i terenów sąsiednich). Były one w ścisłym związku z przygotowaną monografią archeologiczną tego obszaru⁴, opublikowaną w 1957 r.

Część prac wykonanych przez pracowników Katedry opublikowano w sekcji F „Annales”. W większości były to publikacje, uzyskanych w trakcie badań wykopaliskowych, materiałów źródłowych, nadto monograficzne opracowania poszczególnych kultur i wspomniana powyżej praca o charakterze syntetycznym⁵. Największą ilość prac i przyczynków poświęcono młodszej epoce kamiennej.

J. Kowalczyk opisał „Drugi grób kultury wstęgowej ceramiki malowanej z Jaszczowa, w pow. lubelskim”⁶, J. Gurba — materiały ze zniszczonej osady tej kultury w Łopatkach, pow. puławskiego⁷.

S. Nosek opublikował materiały z osady kultury czasz lejowatych w Krężnicy Jarej, w pow. lubelskim⁸, m. in. ucho naczynia w kształcie pary wołków połączonych jarzmem. Figurka ta (wraz ze znaleziskami kości wołów — z Ćmielowa, w pow. opatowskim) świadczy o używaniu tych zwierząt w zaprzęgu przy orce⁹ w pracy przy wznoszeniu grobowców i innych budowli typu megalitycznego¹⁰.

³ J. Willaume, Lubelskie środowisko naukowe, „Kwartalnik Historyczny”, 1957, LXIV, nr 3, s. 223—232.

⁴ S. Nosek, Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu, „Annales UMCS”, sec. F, 1951 (druk.) 1957, vol. VI, s. 502 + 52 tabl. i 12 map.

⁵ Zob.: Zakład Archeologii Polskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, „Kwartalnik HKM”, 1953, I, nr 1—2, s. 264—266. — „Dziesięć lat Uniwersytetu...”, s. 88, 152 nn. — J. Willaume, op. cit., s. 225.

⁶ „Annales UMCS”, sec. F, 1950 (druk.) 1954, vol. V, s. 1—7. Por. recenzję całego tomu: M. Zapotocky, „Archeologiczne Rozhledy” 1956, VII, ses. 4, s. 601—602.

⁷ J. Gurba, Materiały do badań nad neolitem Małopolski, „Annales UMCS”, sec. F, 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 129—133.

⁸ S. Nosek, Materiały neolityczne z Lubelszczyzny, „Annales UMCS”, sec. F, 1947, II, s. 191—214.

⁹ W. Hensel, Próba periodyzacji najdawniejszych dziejów ziem polskich, „Sprawozdania PMA”, 1951, IV, z. 1—2, s. 53 — A. Gardawski, J. Gąssowski, Z. Rajewski, Archeologia i pradzieje Polski, Warszawa 1957, s. 100, 102.

¹⁰ W. Chmielewski, Zagadnienie grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań, Łódź 1952, s. 19—20. Ostatnio odkryto pierwsze ślady tych grobów w Lubelskiem, por. J. Gurba, Z najnowszych badań nad kulturą czasz lejowatych w Lubelskiem, „Archeologiczne Rozhledy”, 1957, IX, ses. 4, s. 521. — T. Sulimirski, Polska Przechodząca, cz. II, Londyn (druk arkusza) 1957, s. 202.

L. Gajewski, dzięki zdobyciu nowych materiałów kultury czasów lejewatych, opracował monografię tej kultury na obszarze między Wisłą i Bugiem¹¹. Do najbardziej interesujących osiągnięć tego opracowania należy wykazanie, że ludność kultury czasów lejewatych przybyła na omawiany obszar wprost z terenu grupy wschodniej z północnego zachodu lub bezpośrednio z zachodu¹². Autor publikuje nadto szereg nowych materiałów przede wszystkim z cmentarzysk tej kultury w powiecie puławskim¹³, a uzyskanych do 1952 r. Dalsze materiały z tych cmentarzysk opracował Z. Ślusarski¹⁴. Największe cmentarzysko kultury czasów lejewatych, o innym typie grobów opublikował J. Gurba¹⁵, który opisał również zabytki tej kultury z Skowronna Dolnego¹⁶ i Jurkowa¹⁷ w pow. pińczowskim.

Kulturą amfor kulistych zajmował się S. Nosek¹⁸, który opracował także i monografię tej grupy ludności na obszarze między Wisłą i Bugiem¹⁹. J. Gurba opublikował grób tej kultury z Wytyczna, pow. włodawskiego, w którym znajdował się miniaturowy model motyki wykonany z gliny²⁰.

Drobne materiały kultury ceramiki sznurowej opisali S. Nosek²¹ i J. Gurba²². Groby złockiej grupy kultury ceramiki sznurowej spod Sandomierza opublikowali J. Kowalczyk²³ i J. Gurba²⁴. Ponadto ten ostatni dokonał odkrycia

¹¹ L. Gajewski, *Kultura czasów lejewatych między Wisłą a Bugiem*, „Annales UMCS”, sec. F, 1949 (druk.) 1952, vol. IV, ss. 149. Rec.: *Archeologicke Rozhledy* 1953. — J. N. Zacharuk, *Nowyje issledowanije kultury woronkowiednych sosudow w Polsce*, „Wiestnik Driewniej Istorii”, 1956, nr 1, s. 65—70.

¹² J. Kowalczyk, *Sprawozdanie z badań osady kultury pucharów lejekowatych w Gródku nadbużnym, pow. Hrubieszów*, w 1956 r., „Wiadomości Archeologiczne”, 1957, XXIV, z. 4, s. 303.

¹³ Por. ocena Z. Podkowińskiej, *Neolit i wczesna epoka brązu w Polsce*, „Pierwsza sesja archeologiczna IHKM PAN. 1955”, Warszawa 1957, s. 62. — S. Nosek, *Stan i potrzeby badań w zakresie neolitu Małopolski*, „Wiadomości Archeologiczne”, 1956, XXIII, z. 1, s. 10, 13. — T. Sulimirski, *op. cit.*, s. 200 nn.

¹⁴ Z. Ślusarski, *Nowe groby i cmentarzyska kultury czasów lejewatych z Lasu Stockiego i Stoku w pow. puławskim*, „Annales UMCS”, sec. F, 1950 (druk.) 1954, vol. V, s. 9—54. — T. Dzierżykraj-Rogalski, *Prace wykopaliskowe w 1951 r. na cmentarzysku neolitycznym w Lesie Stockim i Stoku*, „Przegląd Antropologiczny”, 1953, XIX, s. 408—413. — tenże, *Grób kultury pucharów lejekowatych ze śladami magii, odkryty na Lubelszczyźnie*, „Wiadomości Archeologiczne”, 1956, XXIII, z. 1, s. 100—103. — S. Nosek, *op. cit.*, s. 10—13.

¹⁵ J. Gurba, *Materiały...*, s. 133—156. — Rec. J. Filip, „Archeologicke Rozhledy”, 1958, X, ses. 3, s. 458—459.

¹⁶ J. Gurba, *op. cit.*, s. 156—159.

¹⁷ Tamże, s. 168.

¹⁸ S. Nosek, *Materiały neolityczne...*, s. 214—226 (podano tu omyłkowo nazwę miejscowości Stok zamiast Las Stocki, patrz: „Z otchłani wieków”, 1950, XIX, z. 3—4, s. 62).

¹⁹ S. Nosek, *Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie*, „Annales UMCS”, sec. F, 1950 (druk.) 1954, vol. V, s. 55—158. Por. tenże, *Stan i potrzeby...*, s. 13—14 oraz Z. Podkowińska, *op. cit.*, s. 62.

²⁰ J. Gurba, *op. cit.*, s. 159—164.

²¹ S. Nosek, *Materiały neolityczne...*, s. 226—229.

²² J. Gurba, *op. cit.*, s. 165—168.

²³ J. Kowalczyk, *Cmentarzysko złockiej grupy kultury ceramiki sznurowej w Kamieniu pod Sandomierzem*, „Annales UMCS”, sec. F, 1947, II, s. 255—268.

²⁴ J. Gurba, *op. cit.*, s. 169—172.

pierwszego w Polsce samodzielnego grobu psa kultury ceramiki sznurowej w Strzyżowie, w pow. hrubieszowskim²⁵.

W tomie I „Annales” S. Nosek ogłosił wyniki badanego przez siebie i T. Reymana, tuż przed drugą wojną światową, cmentarzyska kultury łużyckiej w Opatowie, w pow. częstochowskim²⁶. Jest to jedno z najważniejszych przebadanych cmentarzysk tej kultury w Małopolsce, mające tak rozległą skalę chronologiczną od III okresu epoki brązu do starszej epoki żelaza włącznie²⁷. Przyniosło ono m. in. materiały świadczące o miejscowej, prasłowiańskiej, tradycji obrządku szkieletowego u kultury łużyckiej.

Kulturą łużycką zajmował się również A. Żaki w swej pracy „Początki rozwoju kultury łużyckiej w dorzeczu górnej Wisły”²⁸. Jest to pierwsze studium tego zagadnienia. Wykazano tu m. in. na miejscowe powstanie prasłowiańskiej kultury łużyckiej na drodze krzyżowania się dwóch poprzednich tubylczych kultur: trzcinieckiej i przedłużyckiej, przy czym teren górnego Powiśla stanowił część kolebki tej kultury, która wg autora miała znajdować się na obszarze między Wisłą i Wartą²⁹.

S. Nosek opublikował ciekawe „Zabytki kultury wenedzkiej z Lubelszczyzny”³⁰ z Jaszczowa, pow. lubelski, Osówki, pow. lubartowski i Gościeradowa, pow. kraśnicki³¹.

Podsumowanie wyników badań archeologicznych na obszarze między Wisłą i Bugiem do 1954 r. przedstawił S. Nosek³². Jest to podstawowa monografia zjawisk archeologicznych na tym terenie, zawierająca całą bibliografię i inwentarz stanowisk odkrytych na omawianym obszarze.

Przy okazji wspomnieć należy o pracach antropologicznych³³ i zoologicznej³⁴

²⁵ J. Gurba, Grób psa kultury ceramiki sznurowej we wsi Strzyżów, gm. Horodło, pow. Hrubieszów, tamże, 1950 (druk.) 1954, vol. V, s. 159—168, por. W. Wasilewski, Czaszka psa neolitycznego ze Strzyżowa nad Bugiem, tamże, s. 169—187.

²⁶ S. Nosek, Wyniki badań prowadzonych na cmentarzysku kultury łużyckiej w Opatowie, w pow. częstochowskim, „Annales UMCS”, sec. F, 1946, vol. I, s. 229—333.

²⁷ J. Głosik, Uwagi na marginesie datowania cmentarzysk kultury łużyckiej z epoki brązu. Archeologiczne Rozhledy”, 1956 VIII, ses. 6, s. 415—416.

²⁸ J. Głosik, Z problematyki kultury łużyckiej na wschód od środkowej Wisły. „Archeologiczne Rozhledy”, 1957, IX, s. 699—700.

²⁹ J. Głosik, Z problematyki..., s. 699—700.

³⁰ „Annales UMCS”, sec. F. 1948 (druk.) 1950, vol. III, s. 215—226.

³¹ J. Gurba, Nowe groby z okresu rzymskiego we wsi Gościeradów, pow. Kraśnik, „Wiadomości Archeologiczne”, 1957, XXIV, z. 4, s. 391.

³² Por. przypis 4. Rec.: J. F (ilip), „Archeologiczne Rozhledy”, 1958, X, ses. 1, s. 125.

³³ T. Dzierżykraj-Rogalski, Szczątki kostne z grobu kultury amfor kulistych w Stoku w powiecie puławskim, „Annales UMCS”, sec. F, 1947, vol. II, s. 235—254. — W. Stęślicka, Stanowisko systematyczne człowieka z Ngandong, tamże, sec. C, 1948, vol. II, s. 37—109. — K. Modrzewska, Badania antropologiczne nad mieszczanami kazimierskimi z XVII i XVIII wieku, tamże, 1948, vol. III, s. 277—278. — T. Dzierżykraj-Rogalski, Analiza anatomiczno-antropologiczna kości człowieka z Poniatówki, tamże, sec. D, 1949 (druk.) 1950, vol. IV s. 443—495 — tenże, Kości, człowieka neolitycznego z cmentarzyska kultury czas lejowatych w Lesie Stockim, tamże, sec. F, 1949 (druk.) 1952, vol. IV, s. 195—210. — Z. Szczygłowski, Dwa osobniki z cmentarzyska „A” kultury czas lejowatych w Lesie Stockim, tamże, s. 211—221.

³⁴ W. Wasilewski, op. cit.

opisujących szczątki kostne pochodzące z wykopalisk, a opublikowanych w tymże wydawnictwie.

Problematyka społeczno-ekonomiczna, zgodnie zresztą z ogólnopolskim powojennym kierunkiem badań historycznych, reprezentowana jest dość licznie na łamach „Annales”, głównie w sekcjach F i G (Jus)³⁵.

Okres chronologicznie najwcześniejszy obejmują prace: J. Wilińskiego „Destinatio w inskrypcji z Heba a system i praktyka wyborcza wczesnego pryncypatu”³⁶ oraz T. Łoposzki „Zaburzenia plebsu miejskiego w Rzymie w latach pięćdziesiątych p.n.e.”³⁷. Pierwsza zajmuje się zagadnieniami ustrojowymi, druga walkami klasowymi w Rzymie i wystąpieniami politycznymi plebsu miejskiego w latach 58—52 p.n.e.

K. Wolskiego „Bartnictwo i pasiecznictwo dorzecza Sanu w XV i XVI wieku”³⁸ przynosi na źródłach oparty przyczynek do poznania przeszłości pszczelnictwa polskiego na terenach mniej więcej pokrywających się z dzisiejszym województwem rzeszowskim³⁹.

H. Zins na marginesie większych prac⁴⁰ zamieścił artykuł „Z dziejów walk społecznych na Pomorzu Wschodnim w początkach Reformacji”⁴¹ odtwarzając kilka kwestii z współczesnych walk społecznych w Elblągu i Królewcu.

J. R. Szaflika „Wtórne lokacje na łanach opuszczonych w Polsce XV i XVII wieku”⁴² zawierają mniej znane w literaturze szczegóły do dość istotnego w feudalnej gospodarce zagadnienia łanów pustych. Praca zaś tegoż „Położenie i walka klasowa chłopów we wsiach starostwa parczewskiego w XVII wieku”⁴³ występuje w cyklu ogłoszonych wstępnie studiów pracowników naukowych katedr historycznych Wydziału Humanistycznego, z historii wsi i ruchów antyfeudalnych w Lubelskiem. Na nowym materiale archiwalnym przedstawiono tu sytuację materialną i walkę klasową chłopów w starostwie parczewskim, uzupełniając naszą znajomość wystąpień chłopskich na Lubelszczyźnie w XVII w.

R. Orłowski w pracy „Położenie chłopów w dobrach Ordynacji Zamojskiej w drugiej połowie XVIII w.”⁴⁴ posługując się głównie materiałami źródłowymi b. archiwum zwierzynieckiego, podjął próbę przedstawienia, w wąskim odcinku chronologicznym, sytuacji włościan na tle stosunków społeczno - gospodarczych jednego z większych latyfundiów doby polskiego Oświecenia.

Wycinek obszerniejszych studiów o wsi lubelskiej przed uwłaszczeniem 1864 r. stanowi praca J. Willaume'a „Położenie włościan i antagonizm klasowy w Gościeradowie u schyłku epoki feudalnej”⁴⁵. Na przykładzie dóbr gościeradowskich, stanowiących własność rodziny hr. Suchodolskich, przedstawiono stosunki

³⁵ Por. J. Willaume, op. cit., s. 223—232. L. Halban, wstęp do pracy J. Mazurkiewicz, J. Reder, J. Markiewicz, Miasta prywatne powiatu lubelskiego a ich dziedzice w XIX w., „Annales UMCS”, sec. G. 1954, vol. I, s. 103—104.

³⁶ „Annales UMCS”, sec. G, 1955, vol. II, s. 249—278.

³⁷ „Annales UMCS”, sec. F. 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 85—128.

³⁸ „Annales UMCS”, sec. B. 1955, vol. VII, s. 93—174.

³⁹ Rec. F. O(s)ia k, „Pszczelarstwo”, 1957, nr 7, s. 216.

⁴⁰ H. Zins, Powstanie chłopskie w Prusach Książęcych 1525 r., Warszawa 1953, oraz Rewolta w Elblągu w 1525 r., „Zapiski Historyczne” 1958, XXII.

⁴¹ „Annales UMCS”, sec. F, 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 253—267.

⁴² Tamże, 1952 (druk.) 1956, vol. VII, s. 171—200.

⁴³ Tamże, 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 179—210.

⁴⁴ Tamże, 1952 (druk.) 1956, vol. VII, s. 107—170.

⁴⁵ „Annales UMCS”, sec. F, 1952 (druk.) 1956, vol. VII, s. 1—35.

między folwarkiem i wsią w latach 1939—1864 ze szczególnym uwzględnieniem za-
targu włościan Węglina z dzierżawcą i ich walki z wzrastającymi ciężarami feudal-
nymi. Praca J. Willaume'a, oparta na niewykorzystanym dotąd materiale
archiwalnym, wskazuje na duże napięcie antagonizmów klasowych w Lubelskiem,
jak również na jego opóźnienie w rozwoju gospodarczym w połowie XIX w.

Ostatnia z tego cyklu praca Z. Mazurek, „Sytuacja ekonomiczna i spo-
łeczna na wsi lubelskiej po reformie uwłaszczeniowej 1864 r.”⁴⁶ daje wgląd w kon-
sekwencje reformy uwłaszczeniowej na przykładzie Lubelskiego. W pracy wyka-
zано, że reformę uwłaszczeniową przeprowadzono prawie wyłącznie kosztem ziemi
chłopskiej. Zaprzeczono także stwierdzeniom historiografii o rzekomej przychylności
chłopów polskich dla polityki caratu w Królestwie Polskim w okresie po-
powstaniowym.

Rezultatem zespołowych badań nad miastami prywatnymi w Lubelskiem są
rozprawy: J. Mazurkiewicza, J. Redera, J. Markiewicza, „Mia-
sta prywatne powiatu lubelskiego i ich dziedzice w XIX w.”⁴⁷ inicjująca w naszej
nauce studia źródłowe nad problematyką miast prywatnych⁴⁸. Rozprawa druga
J. Mazurkiewicza i W. Cwika „Własność w miastach prywatnych Lubel-
szczyzny doby Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego (1809—1966)”⁴⁹
stanowi kontynuację poprzedniej, w związku zaś z polemiką nakową z W. Sobocińskim⁵⁰,
zawiera dalszy ciąg dyskusji nad problemami miejskimi.

Z innych prac częściowo o charakterze historycznym, to H. Maruszczyńska
„Zmiany w zaludnieniu województwa lubelskiego w latach 1822—1946”⁵¹ oraz
tegoż „Stan i zmiany lesistości województwa lubelskiego w latach 1830—1930”⁵².
Oparcie są one na materiałach statystycznych, w drugiej wykorzystano dostępne
mapy.

Mało znany w literaturze problem osadnictwa polskiego w Jugosławii w latach
międzywojennych omówił A. Malicki w pracy „Osadnictwo polskie w Bośni
w 1938 r.”⁵³. Praca dostarcza danych o pochodzeniu kolonistów (rejony Polski), ich
życiu, topografii osad, ilości osób (18.000).

K. Wilgatoła w artykule „Analiza położenia geograficznego Sandomie-
rza”⁵⁴ zajmując się zagadnieniem topograficznego i geograficznego położenia San-
domierza, sporo miejsca poświęciła przeszłości tego miasta (s. 198—213), dopuściła
się przy tym pewnych nieścisłości, które spotkały się z krytyczną oceną⁵⁵.

Artykuł problemowy J. Markiewicza „Znaczenie badań nad przysło-
wiami dla nauk społeczno-prawnych”⁵⁶ wysuwa wiele interesujących postulatów
badawczych z zakresu historii obyczajowości, dziedziny dzisiaj raczej zaniedbanej⁵⁷.

⁴⁶ Tamże, 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 211—252.

⁴⁷ Tamże, sec. G, 1954, vol. I, s. 103—208.

⁴⁸ Por. rec. W. Sobociński, Z badań nad miastami prywatnymi w Pol-
sce, „Czasopismo prawno-historyczne”, 1955, VII, z. 2, s. 309 nn.

⁴⁹ „Annales UMCS”, sec. G, 1957, vol. IV, s. 1—138.

⁵⁰ W. Sobociński, op. cit.

⁵¹ „Annales UMCS”, sec. B, 1949, vol. IV, s. 61—115.

⁵² Tamże, 1950, vol. V, s. 109—178.

⁵³ Tamże, 1949, vol. IV, s. 33—45.

⁵⁴ Tamże, 1950, vol. V, s. 179—226.

⁵⁵ Rec. T. Wąsowiczówna, „Kwartalnik HKM”, 1954, II, nr 3, s. 516—518.

⁵⁶ „Annales UMCS”, sec. G, 1956, vol. III, s. 159—186.

⁵⁷ Z. Kuchowicz, Z dziejów obyczajów polskich w wieku XVII i pierw-
szej połowie XVIII, bm. 1957.

Wreszcie historii drukarstwa lubelskiego poświęcona jest publikacja pośmiertna P. Gduli⁵⁸ dająca przegląd drukarstwa lubelskiego od początków do 1954 r. Zawiera także trochę danych do życia edytorskiego i kulturalnego miasta Lublina.

W ramach badań nad stosunkiem narodów i mocarstw zachodniej Europy wobec sprawy polskiej w XVIII—XIX w., prowadzonych w katedrze historii powszechnej, nowożytnej i najnowszej Wydziału Humanistycznego, niektóre rozprawy opublikowano w „Annales”.

J. Willaume ogłosił ostatnio pracę „Misja berlińska J. K. Szaniawskiego w 1807—1808 r.”⁵⁹. W oparciu głównie na Kopiariuszu Szaniawskiego (dział rękopisów Biblioteki UW), omówiono dziedzinę jego działalności, dotyczącą zorganizowania Archiwum w Warszawie. Rewindykował on wywiezione przez Prusaków do Berlina najcenniejsze zbiory archiwalne, wśród których znalazły się zespoły Metryki Koronnej.

Stosunek monarchii lipcowej oraz poszczególnych grup społecznych narodu francuskiego do polskiej emigracji omówił J. Danielewicz w pracy „Początki Wielkiej Emigracji we Francji”⁶⁰. Praca oparta na archiwalnych materiałach oraz bogatej literaturze pamiętnikarskiej i czasopismach przedstawia „socjalny skład Wielkiej Emigracji w początkowym jej okresie, warunki materialne szarych mas emigranckich, narastanie sytuacji rewolucyjnej i walki klasowej oraz działalność pierwszych organizacji emigracji” (s. 39).

Wcześniejszy okres powstania listopadowego przedstawił Z. Mańkowski⁶¹, zajmując się bliżej analizą składu społecznego powstańczej Warszawy, zagadnieniem programu politycznego ówczesnego plebsu oraz jego rolą w powstaniu, stwierdzając, iż o zwycięstwie listopadowej nocy zadecydowała aktywna postawa ludu.

Historii najnowszej dotyczą artykuły S. Krzykały oraz J. Kasprzyka. Praca S. Krzykały „Instytut puławski w latach rewolucji 1905—1907”⁶² omawia, w oparciu o źródła, przeszłość tejże uczelni, jej rewolucyjne tradycje sięgające czasów Wielkiego Proletariatu. Porusza także stosunki społeczne, narodowościowe i wyznaniowe panujące wśród kształcących się tam studentów, oraz ich wystąpienia zarówno w okresie wzrostu fali rewolucyjnej, jak i w czasie jej odpływu, gdy władze carskie chwilowo zamknęły tę tak zasłużoną dla rozwoju nauk przyrodniczych placówkę.

Współczesną nam rewolucją w Chinach zajął się L. Kasprzyk. Pierwszy jego artykuł „O niektórych aspektach przemian społeczno - gospodarczych Chin Ludowych”⁶³ zajmuje się przeobrażeniami społecznymi w Chinach po zwycięskim zakończeniu wojny domowej z Czang-Kai-Szekiem w 1949 r. W drugim zaś „Problemy narodowościowe w chińskim prawie ustrojowym”⁶⁴ zapoznaje nas z polityką rządu ChRL w tej dziedzinie.

Zagadnienie rozwoju myśli społecznej i filozoficznej przedstawili w swych pracach: G. L. Seidler, J. Malarczyk, A. Burda i N. Lubnicki. Pierwszy w obszernej rozprawie „Studia z historii doktryn politycznych”⁶⁵ przedstawił

⁵⁸ Drukarnstwo lubelskie, „Annales UMCS”, sec. F, 1953 (druk.) 1957, s. 39—112.

⁵⁹ „Annales UMCS” 1952 (druk.) 1956, vol. VII, s. 201—265.

⁶⁰ Tamże, s. 37—71.

⁶¹ Tamże, s. 73—106.

⁶² „Annales UMCS”, sec. F, 1952 (druk.) 1956, vol. VII, s. 267—305.

⁶³ Tamże, sec. G, 1956, vol. III, s. 99—115.

⁶⁴ Tamże, 1957, vol. IV, s. 425—454.

⁶⁵ Tamże, 1955, vol. II, s. 1—236.

dzieje myśli politycznej w okresie starożytnym. Postacią Biernata z Lublina zajął się J. Malarczyk w szkicu „Doktryna społeczno-polityczna Biernata z Lublina”⁶⁶, wprowadzając w ten sposób do szeregu przedstawieli mieszczańskiego Odrodzenia polskiego do historii doktryn politycznych⁶⁷.

Metodę i ogólny charakter doktryny politycznej J. J. Rousseau⁶⁸, wziętą na warsztat swej pracy naukowej A. Burda. Ewolucją zaś światopoglądu A. Hercena zajął się N. Lubnicki⁶⁹.

Jak zaznaczono, problematyka historyczna wykracza poza ramy sekcji humanistycznej czy prawnej „Annales”. Pracę z dziedziny historii i filozofii medycyny przedstawił na jego łamach L. Zembrzuski⁷⁰. Historią botaniki zajął się Z. Kalinowska, omawiając znaczenie i zastosowanie szafranu od czasów średniowiecznych, gdy stanowił on ważny składnik drapak, aż do czasów nam współczesnych⁷¹. Dwa artykuły z historii weterynarii opublikował A. Perenc „Szkoła weterynarii w Burakowie pod Warszawą i jej dyrektor dr Adam Antoni Rudnicki”⁷² oraz „Pierwsze druki weterynaryjne w Polsce”⁷³. Postacią wybitnego profesora historii naturalnej Wszechnicy wileńskiej ks. Stanisława Jundziłła zajął się W. Sławiński⁷⁴. Szczegółową historię nauk zoologicznych przedstawił G. Brzęk. Trzy części jego dzieła przedstawiają „Początki zoologii w Polsce i rozwój tej nauki do końca XVIII wieku”⁷⁵, „Ośrodek wileński”⁷⁶, oraz „Ośrodek warszawski”⁷⁷. Praca G. Brzęka, jak przyznają recenzenci, jest syntezą dotychczasowych badań w zakresie historii zoologii polskiej, przynosząc wiele nowego, dotychczas niepublikowanego materiału⁷⁸.

Przegląd artykułów historycznych „Annales” nasuwa następujące wnioski:

1. Interesująca nas problematyka w tym czasopiśmie jest bardzo różnorodna, obejmuje zarówno historię starożytną jak i mediewistykę, historię nowożytną i najnowszą (Polski i powszechną). Dość bogato reprezentowana jest historia społeczno-gospodarcza i ruchów rewolucyjnych, głównie chłopskich.

⁶⁶ Tamże, 1954, vol. I, s. 334—402.

⁶⁷ Rec. J. Bardach, „Kwartalnik Historyczny” 1955, r. LXII, nr I, s. 218—223 oraz M. Potkaniowski, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1955, t. VII, z. I, s. 365—369.

⁶⁸ Metody i ogólny charakter doktryny politycznej J. J. Rousseau, „Annales UMCS”, sec. G, 1954, vol. I, s. 1—46.

⁶⁹ Ewolucja światopoglądu Aleksandra Hercena, „Annales UMCS” sec. F, 1954 (druk.) 1957, vol. IX, s. 1—84.

⁷⁰ Zagadnienie życia, zdrowia i choroby w dziejach medycyny i filozofii, „Annales UMCS”, sec. D, 1946, vol. I, s. 1—22.

⁷¹ Stigma Cruci — szafran w świetle historii i najnowszych badań, „Annales UMCS”, sec. E, 1948, s. 123—153 oraz te same Polskie nazwy roślin dopisane w niemieckim zielniku H. Bocka z r. 1587, „Annales UMCS”, sec. E, 1949, vol. IV, s. 153—238.

⁷² „Annales UMCS”, sec. DD, 1950, vol. V, s. 233—272.

⁷³ Tamże, sec. DD, Supplementum I, 1954, s. 115.

⁷⁴ Tamże, sec. E, Supplementum I, 1947, s. 207.

⁷⁵ Tamże, sec. C, Supplementum II, 1947, s. 3—111.

⁷⁶ Tamże, Supplementum II, 1947, s. 115—253.

⁷⁷ Tamże, Supplementum VII, 1953, s. XII + 455.

⁷⁸ Rec. J. Prüffer, „Wszeczeńświat”, 1948, z. 2, — A. Perenc, „Medycyna Weterynaryjna”, 1955, XI, nr 10, s. 624—625, tegoż w „Kosmosie”, 1956, r. V, z. 4, s. 491—492 oraz najobszerniejszą dwóch pierwszych części pracy G. Brzęka, J. Kołodziejczyka, Uwagi z powodu ukazania się pracy Gabriela Brzęka pt. Historia zoologii w Polsce do r. 1918, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1948, t. XIX, s. 15 nn.

2. Pierwsze numery „Annales” sec. F. zawierały prace z zakresu archeologii i filozofii. Utworzenie Wydziału Humanistycznego i objęcie redakcji sekcji F przez J. Willaume wytyczyło publikacjom kierunek historyczny i filologiczny.

3. W piśmie znajduje się sporo poważnych prac dotyczących zagadnień miejscowych, dziejów myśli społecznej i politycznej, oraz historii nauk przyrodniczych. Większość z nich wyszła spod pióra naukowców, zajmujących się tylko ubocznie zagadnieniami historycznymi, co stanowi dowód żywego zainteresowania tą nauką ze strony przedstawicieli innych dyscyplin.

Należy nadmienić, że dzięki obszernym streszczeniom w językach obcych (rosyjski, francuski, niemiecki, angielski) czasopismo to chętnie wymieniane jest z zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Fakt ten przy stosunkowo małym nakładzie (700—1100 egz.) powoduje, że pismo to mimo wysokiego poziomu naukowego jest mniej znane w ośrodkach naukowych kraju.

Jan Gurba, Ryszard Orłowski i Jerzy Danielewicz

KSIĘGA PAMIĄTKOWA BIBLIOTEKI ŁOPACIŃSKIEGO

Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie obchodziła uroczyste 30 czerwca 1957 pięćdziesięciolecie swego istnienia. W wydanej przy tej sposobności w pięknej szacie bibliofilskiej księdze pamiątkowej¹ pod redakcją prof. F. Araszkiwicza, omówiono wszechstronnie działalność Łopacińskiego i Biblioteki jego imienia. Filolog z wykształcenia, Hieronim Łopaciński interesował się szczególnie ludoznawstwem, językoznawstwem, muzealnictwem, archeologią, i prehistorią, jak wynika z zasadniczego artykułu F. Araszkiwicza i J. Grabowskiej: „Łopaciński, człowiek i uczonej” (s. 17, 19), jako zapalony zbieracz ksiąg i rękopisów², oczywiście doceniał należycie potrzebę konserwacji zabytków³. Był raczej „publicystą naukowym”⁴, dość częstym w owej dobie „typem... uczonego-szperacza zasilającego naukę drobnymi, ale cennymi przyczynkami”⁵. Według trafnego sformułowania prof. A. Wojtkowskiego, autora cennego studium „H. Łopaciński jako historyk”, (s. 51—65), Łopaciński „zajmował się prawie wyłącznie zagadnieniami z historii kultury regionalnej jak i ogólnopolskiej”. Ogłaszając swe prace w „Sprawozdaniach Komisji do badań historii sztuki” krakowskiej Akademii Umiejętności, Łopaciński stał na pograniczu dwu szkół historycznych, warszawskiej i krakowskiej. W oparciu o nowe źródła wydobywał na światło dzienne fakty nieznanne, unikając wszakże uogólnień.

W drugiej części księgi, tyczącej przeszłości, organizacji, roli i zasobów Biblioteki, Kazimiera Gawarecka omówiła jej „Dzieje” (s. 131—173); W. Szwarcówna dokonała nader ciekawego przeglądu działu „rękopisów” (s. 175—185). C. Nieściorówna poświęciła instruktywny artykuł ważniejszym „inkunabulum i cimelium” (s. 187—196); M. Łuszczynska zajęła się cimeliami kartograficz-

¹ „Hieronim Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie, 1907—1957” Lublin 1957, 4°, s. 387 + 1 drzeworyt + 39 rycin.

² M. Gawarecka: H. Ł. Bibliotekarz i bibliofil; tamże, s. 75.

³ J. Starnawski: Bibliografia H. Ł-go; tamże, s. 81—88.

⁴ W. Gralewski: H. Ł. w oczach współczesnych, s. 82. Po A. Brücknerze stawia go L. Kaczmarek: Dorobek językoznawczy H. Ł-go, tamże, s. 147.

⁵ H. Zwolakiewicz: Zastęga H. Ł. na polu etnografii, tamże, s. 34.